

אורח בעולם

על אורח חיים הלכתי ואתגריו
איל פורת

במאמר זה אבקש להתעסק בקושי קיום אורח חיים הלכתי-עקבי כיום. נראה שאין זה פשוט כל כך, הרבה אנשים כיום מתקשים בקיום דברי ההלכה, ולא מדובר על הסעיפים הקטנים ביותר אלא על מצוות בסיסיות ופשוטות. הדברים אינם נכתבים בזלזול ומוסר כמובן, אלא בניסיון להבין את הקושי, ובניסיון למצוא גישה ונקודת פתיחה אחרת בה אפשר לגשת להלכה.

במחשבה ראשונה מובן כי ההלכה איננה מושכת את העין, השולחן ערוך מלא בסעיפים קטנים, שלעיתים אנו יכולים לשאול את עצמנו, "מה אכפת לקב"ה איך אני חותך נייר בשבת או איזו נעל אני נועל קודם"? דברים אלו מרחיקים את היהודי מן ההלכה, הוא מרגיש שמצפים ממנו לקיים כל כך הרבה דברים, ורק מן המחשבה על להתחיל לקיימם הוא נרתע. בנוסף, אפשר להסתכל על ההלכה כמגבילה, כפוגעת בחופש המחשבה, בחופש הבחירה, ובכל חופש באשר הוא. אני צריך לתכנן את חיי בקפידה, מה אני אמור לעשות, ומאלו דברים אני צריך להימנע. וכמובן שמחשבה זו רק מרחיקה ומשניאה את ההלכה והמצוות על האיש היהודי.¹

תשובה נוספת לסיבת הקושי אנו מוצאים אצל הרב שג"ר בספרו "להאיר את הפתחים":

מודרנה ואורתודוקסיה נתפסים בעינינו כניגודים. המודרניות כתפיסה הרואה את ההתעדכנות והשינוי המתמידים כחיוביים

¹ רעיונות אלו נלקחים ממאמרו של הרב אלי טרגין, לדרך לימוד ההלכה והוראותיה, מישרים ו, ישיבת ההסדר ירוחם.

והכרחיים עומדת בניגוד לאורתודוקסיה, שהרי בעולם הסימבולי שלנו, התחום הדתי, ובוודאי התחום ההלכתי שייכים למסורת ולשמרני. ההלכה מייצגת את הנצחי, הקבוע והבלתי משתנה. זאת ועוד, השינוי המתמיד המאפיין את המודרנה אינו רק תיאור מצב, אלא גם ערך הכרוך בערכים אחרים: הוא נובע מחוסר אמון במסורת. המודרנה מטילה על האדם את האחריות לעצמו ולעולמו ושוב אין הוא יכול להסתמך על מה שמחוצה לו, ולכן עליו ליזום וליצור את ערכיו ותפיסותיו. בכך הערכים המודרניים הם ערכים חילוניים, לפחות במובנם המקובל: הם מעמידים את האדם במרכז ובהתאם לכך מזיחים את האלוהי ממרכזיותו ואף הופכים אותו ללא רלוונטי.²

הרב שג"ר בדרכו הייחודית, מציג את המודרנה כסיבה לניגודים בין היהודי להלכה. ליהודי בדור הנוכחי ה"אורתודוקסיה" יכולה להיתפס בהרבה מקרים כדבר מיושן ולא רלוונטי, ומתוך כך אפשר לפרש את הרצון בקרב הציבור לאחרות, אם בשפה, אם בתפילה וכו', כיוון שלעיתים הדברים בצורתם הנוכחית אינם מדברים אל האדם. אפשר לראות בדבריו של הרב שג"ר מעט ביקורת. הוא טוען שבמצבנו הנוכחי הערכים המודרניים מסיטים את האלוקות, שמים את הדברים בצד, ואפשר שלפעמים אף ישכחו מהם.

אך האם "המודרניזם" ביחס להלכה הוא רק שלילי? כמובן שלא. נשתמש לדוגמא בשני מפעלים אדירים אשר פועלים בדור הנוכחי בתחומי ההלכה. הראשון, מכון 'צומת', הוקם בשנת תשל"ז, ונטל על עצמו לפעול בין דרישות ההלכה וחיי המעשה. להתייצב בצמתים אלו, לכוון בהם את התנועה לבל יתנגשו שני עולמות אלו, אלא דווקא יעלו בקנה אחד. המכון המציא פטנטים רבים, אשר עוזרים ליהודים שומרי שבת לשמור שבת בצורה יותר נוחה ומשמחת. המכון מייעץ למוסדות שונים בנושאי הלכה, ועושה עוד דברים רבים וטובים, וזאת הודות להתפתחות המדע והטכנולוגיה.

דוגמא נוספת הוא מפעל "פניני ההלכה", סדרת ספרים המקיפים נושאים בהלכה. את הספרים הוציא לאור הרב אליעזר מלמד, בשפה בהירה ונהדרת.

² הרב שג"ר, הלכה, הליכה ואמונה, בתוך: להאיר את הפתחים, דרשות ומאמרים לימי החנוכה.

נראה שהספרים יצאו מתוך הבנה שבזמננו קשה ליהודי הרוצה לשמור את אורח ההלכה לפתוח שו"ע וספרי הלכה אחרים, ולהבין מתוך כך מה עליו לעשות. ובאמת, סדרת פניני הלכה הייתה לעזר לציבור רחב בהבנת ההלכות, אשר ללא הספרים, לא בטוח שהיה מודע להלכות מסוימות, וקל וחומר שלא היה מקיים אותן. אם כן, באמת ישנם דברים מדהימים בדור הנוכחי, אשר משפיעים על ההלכה ומקדמים אותה.

אך אעפ"כ, הבעיה במקומה עומדת, עדיין אין בחלק מן האנשים חיבור מלא לדברי ההלכה, ננסה לחשוב מה יכול להועיל לחיבור.

נביא רעיון מסוגיית הרחקות בין איש לאישה בימי נידותה, סוגייה אשר אנו זוכים ללמוד בחבורת ההלכה בישיבה:

“תני דבי אליהו: מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרה להם: כתיב בתורה כי הוא חייך ואורך ימך, בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה - מפני מה מת בחצי ימיו? ולא היה אדם מחזירה דבר. פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע. ואמרתי לה: בתי, בימי נדוּתך מה הוא אצלך? אמרה לי: חס ושלום, אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. - בימי לבוניך³ מהו אצלך? - אכל עמי, ושתה עמי, וישן עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה: ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה, שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב.”⁴

³ ימי הליבון – כוונת הגמרא לשבעת הנקיים, אשר סופרת האישה לאחר ימי הנידה, ובסוף שבעת הימים הנקיים טובלת ומותרת לבעלה.

⁴ תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף י"ג.

על הסיפור אפשר לתמוה. וכי אדם אשר כל ימיו הרבה במצוות, בלימוד תורה וכו', על אשר לא שמר בשלמות את הדינים בימי שבעת הנקיים מת בחצי ימיו? על זאת עונה בצורה מדהימה הראי"ה קוק בספרו עין אי"ה:

"במקום שהדברים התוריים והדברים הטבעיים מזדמנים לפונדק אחד בארחות המוסר, שם צריך שמירה יתירה שלא יטעה אדם ולא יטעה את זולתו לחשוב שעניני התורה משתקפים בהשקפה אחת ובערך אחד עם הענינים הטבעיים הפרטיים. ומכל שכן שהדבר קשה מאד אם יעלה על לבבו שהדברים הטבעיים הם עומדים למעלה בענינים התוריים. מחשבה כזאת תביא לקצוץ בנטיעות תורת ד' התמימה, חלילה, ותביא להשיא עצת חטאין שיסוד התורה היא ההדרכה הטבעית לבדה. ובזה יבאו פריצים ויחללו קודש ויתפארו להסתפק בההדרכה הטבעית לבדה, ומרעה אל רעה יצאו לבלע עולם. ההרחקה מן הנדה בימי תוקף נדותה הוא דבר מתאים לחקי הטבע, אמנם ההגבלה התוריית בימי לבונה היא מתיחסת כבר אל דרכי הקדושה הנעלים הרבה מהשקפת הטבע הפשוטה ההיגינית ואפילו המוסריית שלה".⁵

דבריו של הרב קוק, מביאים טעם מעניין למותו של אותו תלמיד. נראה שכאשר האדם מגיע לאיזו צומת, בה נוכחים הדברים הטבעיים והתורניים, אל לו לטעות ולחשוב שהדברים התורניים מחויבים להיראות בד בבד עם הדברים הטבעיים. אפשר שלעיתים האדם רואה איזה ציווי תורני, ובאותו הרגע הוא מחפש הצדק טבעי לציווי, איזה הסבר אשר יניח את דעתו ויעודד אותו לקיים את המצווה. אך לא תמיד ימצא הסבר טבעי, ועל זאת כותב הראי"ה, אל לנו להתרגל לדרך זו, כיוון שמעשה כזה עלול להוביל למחשבה, שדברי התורה חייבים תמיד להסבר טבעי.

בימים הראשונים, בהם האישה רואה דם, ברור הצורך בריחוק. אך הקושי מגיע בימי הליכון, שם הדברים רוחניים יותר, ורחוקים מהטבע ומההיגיון, שהרי האישה לא רואה דם, להיפך, אותם ימים חייבים להיות נקיים מכל דם. לאחר שבעת הימים תוכל לטבול, ואז תהיה מותרת לבעלה. ע"פ הסיפור, בימי נידותה

⁵ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עין אי"ה, שבת א', ס'.

החמיר התלמיד, ושמר את כל ההרחקות בשלמותן, אך בשבעת הנקיים הקל לעצמו, שלא ראה צורך בשמירת ההרחקות בימי הליבון. ומתוך הסברו של הרב קוק, לא היה ראוי האיש לחיות עוד את מתצית חייו האחרים, שהרי היה יכול המנהג הנ"ל לפשוט לשאר דברים והנהגות, ויכול היה לפגום בו לגמרי.

דבריו של הרב קוק מהווים מראה לימינו. אנו מתקשים לפעמים לקיים ולעשות כאשר אנחנו לא מבינים את הדברים בצורה מושלמת, לאו דווקא מצוות או הלכות, אלא כל קיום פעולה כל שהיא, אם בצבא, אם בעבודה, קשה לנו לפעול כנגד הטבע שלנו, אשר רוצה להיות מודע לכל תהליך ופעולה אשר אנו מקיימים.

ולענייננו, כאשר אנו ניגשים לקיים איזו הלכה, עולה השאלה, למה? מדוע? מה זה יועיל? האם זה מתאים לי? ויותר מכך, האם יש ערך לקיום ללא טעם? ללא ההבנה מה ולמה אני עושה? אך מדבריו של הרב קוק אנו למדים שאין אנו צריכים לחפש את הטעם, את הטבע, ויותר מכך, ישנם ספרים שנכתבו וביארו את טעמי המצוות, ולא נראה שספרים אלו הניחו דעתם של רבים.

מהפסקה הקודמת, אנו מוסיפים להבין שעניינן של קיום ההלכות אינו הערך הרעיוני היוצא מתוך המעשה ממש, אלא משהו אחר, אולי כללי יותר. להמחשת הרעיון, נרחיב בעניין הרחקות האיש מהאישה בימי נידותה ובימי ליבונה. השולחן ערוך כותב:

“לא יגע בה אפילו באצבע קטנה, ולא יושיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה, שמא יגע בבשרה... לא יאכל עמה על השולחן אלא אם כן יש שום שינוי שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה... לא ישב במטה המיוחדת לה, אפילו שלא בפניה.”⁶

יש לשאול, מה הסיבה לכל ההרחקות הנ"ל בימי נידתה? האם יתר על כך שלא יוכלו במשך אותם הימים לקיים יחסי אישות, גם לא יוכלו לקיים שום קרבה? אך חכמים, שהכירו את נפש האדם, גדרו את גדר ההרחקות בכדי שלא יקרה

⁶ שולחן ערוך, יורה דעה, סימן קצ"ה.

מצב בו בעקבות מעשי קרבה כאלו ואחרים, יבואו הזוג לדבר עבירה.⁷ ברור שהדבר יכול להיות תמוה. האם העברת דבר מיד ליד לאשתו, או ישיבה במיטתה כשהיא לא שם, יביאו לכך שיבוא על אשתו כשהיא נידה? ברור שזה לא כך. ובאמת, בעקבות המחשבות הללו, יכול שיהיה קשה מאוד מאוד לבני הזוג לקיים את ההלכות באותם הימים לפרטי פרטים. ובכן, מה יכול לעזור להם לקיים את ההלכות? שהרי הדבר יכול לפגוש אותם שבועיים בחודש!

אנו מוצאים בדברי מוהר"ן בתורה ח' גישה מעניינת ותשובה לשאלתנו. כאשר הוא עוסק בגישה ללימוד הלכה כותב ר' נחמן:

"להפריש ולהבדיל ולבטל הרע מהטוב, הוא ע"י תורה ותפלה. ולימוד התורה יהיה ללון לעומקה של הלכה, היינו ללמוד פוסקים. כי יש בהתורה אחיזת הטוב והרע, שנאחזין מבחי' איסור והיתר, טמא וטהור, כשר ופסול, שיש בהתורה. וכל זמן שאינו מברר ההלכה, הוא מעורב טוב ורע. וע"כ אינו יכול להפריש ולבטל הרע מהטוב, והוא בבחי' (משלי י"א) ודורש רעה תבואנו. עד אשר הוא מעיין ומברר הפסק הלכה, ומברר האסור והמותר וכו', דהיינו ע"י לימוד פוסקים, אזי מפריש הטוב מהרע. אך לזכות לזה השכל, שיוכל ללון לעומקה של הלכה, הוא ע"י תפלה, כי משם נמשך השכל".⁸

כאשר יהודי לומד את ההלכות הוא מברר את הטוב מן הרע, הוא רואה מה מותר ומה אסור, מה טהור ומה טמא, הוא מייצר לעצמו גבולות, מייצר לעצמו עולם.

הרב שג"ר כותב על גישתו של ר' נחמן בתורה זו:

"דומני שיש צד באדם שצריך להכיר את השפה של ה'שכל' ההלכתי, ומבחינה זו צריך שיהיה בכל אחד מאתנו משהו מהצד ה'מתנגדי' – לא צד קשוח ונוקשה, אלא צד שונה של עיסוק פשוט בהלכה. זהו אורח החיים של יהודי, ואני לומד את ההלכה ומקיימה

⁷ הבא על נידה מתחייב בכרת.

⁸ ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן, תורה ח'.

כי אני יהודי. ההשתייכות לעולם ההלכה אינה נובעת מצד הצייתנות והנכונות שלי לקבל עליי עול מצוות, אלא מצד הקשר הפשוט לזרימת החיים ההלכתית, כאשר אנו שרויים בעולם ההלכתי לא מתוך נוקשות אידאולוגית אלא מתוך ההכרה שאלו הם חיינו. אורח החיים ההלכתי משפיע עלינו בצורה הפשוטה ביותר, אפילו מבלי שנרגיש⁹

הרב שג"ר מרחיב את דברי ר' נחמן, ושואף להגיע למצב בו ההלכה אף משתרשת בצורה רוחנית באדם. הוא פועל ועושה מתוך הכרה באורח החיים ההלכתי, באורח החיים היהודי, ומתוך כך הדברים נעשים ממש חלק ממנו. נראה, שכאשר היהודי יחליט שההלכה היא אורח חייו, וששם הוא ממקם את עצמו, הדברים יבואו מאליהם, והמצוות וההלכות יתקיימו ממקום שלם יותר, מהרצון האמיתי. וכמובן שגם כאשר ייתקל בדברים אשר אינם מובנים ובהירים לו, הוא יקבל אותם באהבה כחוק, וכחלק מאורח חייו היהודי.

לעניין דיני ההרחקות עליהם שאלנו. בסופו של דבר הלכות אלה הן ההלכות שהופכות את החיים שלנו לחיים הלכתיים. כאשר אני מקיים הלכה שאני מחובר אליה, מה טוב. אך דווקא המעשים שאינם מובנים, המעשים המוזרים בדיני הרחקות או בשאר דינים אחרים, הם אלו אשר סוללים לאדם דרך חיים.

קיום אורח חיים דתי בשלמותו מביא את האדם למקום ברור יותר, הוא יודע מה הם הגבולות שלו, הוא מודע לצעדים אותם הוא צועד, ומתוך כך הוא מביא את עצמו להשקטה פנימית, לרוגע נפשי.

ההלכה, בהרבה מובנים, מנסה לסגל לנו מציאות, להצמיח תחתינו קרקע יציבה. אפשר לומר שברגע שאני מקיים את הלכות הרחקות אני מנכיח את זה שאני חיי בעולם אותו אני בחרתי, עולם אמוני. ובנוסף אני מנכיח את קיומו של הקב"ה בעולם.

אסיים בדבריו הנפלאים של הרב דרייפוס:

“מדוע טבעי לנו לציית לחוק. ולא כך לגבי ההלכה?”

⁹ הרב שג"ר, שיעורים על ליקוטי מוהר"ן, תורה ח'.

הרצון האזרחי להיות שומר חוק מוטבע עמוק. אלמלא מוראה של מלכות. זו קבלה מרצון. גם מי שמנסה לרמות, לא יוותר על עצם החוק. לגבי ההלכה – השאלה היא אם זה הסיפור שלי. אם אכן אלו הם החוקים שאני בוחר לחיות לפיהם".¹⁰

¹⁰ הרב יאיר דרייפוס, הלכה ועבודה ה', מתוך יום עיון שבט תשע"ד.